

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

EFOP-3.10.1-17-2017-00002

Az oktatási struktúrák Kárpát-medencei makroregionális együttműködését
támogató kutatások

A végzettség nélküli iskolaelhagyás témájában keletkezett hazai és nemzetközi kutatások eredményeinek összegyűjtése, elemzése, közzététele makroregionális dimenzióban

1. tevékenységcsoport 5. főtevékenység

Összefoglaló

2019. 07. 31

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

BEVEZETÉS

Világviszonylatban évről évre nő az iskolába beíratkozottak száma, mégis az iskoláskorú gyermekek jelentős része nem jut el a középfokú (szakiskolai és/vagy középiskolai) végzettség megszerzéséig, sőt a fejlődő országokban már az alapiskola/általános iskola befejezése is gondot okoz. **A végzettség nélküli iskolaelhagyás jelensége szoros összefüggést mutat az oktatás színvonalával**, mely egy adott országban alapvetően meghatározza a következő nemzedékek versenyképességének minőségét, de a társadalom minőségét is.

A középfokú végzettség megszerzése a fejlett országokban ma már a munkaerőpiacon történő érvényesülés alapvető feltétele lett, a fejlődő országokban pedig a gazdasági (és társadalmi) felzárkózás zálogaként lehet rá tekinteni. A fejlett országokban középfokú végzettség nélkül a fiatalok minimális eséllyel találnak munkát és tudnak minőségi életet élni, így súlyos társadalmi és gazdasági következményei vannak annak, ha valaki ilyen szintű iskolázottság nélkül lép ki az oktatási rendszerből. A készségigényekre vonatkozó kutatások előrejelzései szerint a következő évtizedben tovább növekszik a magasan képzett munkaerő iránti kereslet világszerte.

A korai iskolaelhagyás ezért az elmúlt évtizedekben mind a döntéshozók, mind a kutatók számára egyre fontosabb kérdéssé vált. Különösen az alacsony társadalmi-gazdasági státuszú és etnikai kisebbségből származó diákok körében jelentős a mértéke, ezért a vezető politikai döntéshozók az iskolai lemorzsolódás elleni küzdelmet használják fel a társadalmi felzárkóztatás elősegítésére.

Jelen tanulmány keretében a végzettségi nélküli iskolaelhagyás hazai és nemzetközi szakirodalmát dolgoztuk fel, kiegészítve és alátámasztva ezzel az 1. tevékenységcsoport 4. főtevékenysége keretében készített elemzésünket („Helyzetfeltáró és elemző kutatások a régióban jelentkező végzettség nélküli iskolaelhagyás helyzetéről, környezetéről és okairól”).

EREDMÉNYEK

A nemzetközi szakirodalom általában több tényezőt, tényezőcsoportot azonosít a lemorzsolódáshoz vezető okok feltárásában, ezért számos kategorizálás ismert. Igen elterjedt az a megközelítés, amely szerint mikro- mezo- és makro-szintű tényezők határozhatók meg a korai iskolaelhagyás kiváltó okaiként. A mikro-szint a tanuló egyéni szintjét jelenti és a képességek mellett ide tartoznak a sajátos élethelyzetből, problémákból adódó tényezők. A mezo-szinthez a társadalmi és intézményi háttérből fakadó tényezők tartoznak (család társadalmi-gazdasági státusza, az iskola vagy a szűkebb tágabb földrajzi / társadalmi környezet). A makro-szintű tényezők közé az olyan, tágabb társadalmi környezetből fakadó tényezők sorolhatók, mint az oktatási rendszer vagy a munkaerőpiac sajátosságai.

Nagymintás mérések, adatfelvételek nincsenek a témában, legfeljebb egy-egy kutatás/projekt keretében egynéhány térségre/országra kiterjedően történtek adatfelvétellel járó vizsgálatok. **Nehéz mérni és akár csak nemzeti szinten is standardizálni a korai iskolaelhagyáshoz vezető okokat, mert van, ami egyik helyen lemorzsolódáshoz vezet, máshol pedig nem.** A megelőzés érdekében fontos, hogy a lemorzsolódás és korai iskolaelhagyás tényezőit mindig az adott térség sajátosságaiból kiindulva azonosítsuk, ez alapján lehet hatékony megelőző beavatkozásnak számító jelzőrendszert felállítani.

A hazai kutatási eredmények is azt igazolják, hogy a **lemorzsolódás egy hosszabb folyamat eredménye, és már az általános iskolai évek alatt láthatóvá válnak a kockázatok**, ám maga a lemorzsolódás középfokon következik be. Magyarországon erőteljes különbségek mutatkoznak iskolatípustól függően a lemorzsolódás mértékében, és ahogy Európa más részein, hazánkban is leginkább a szakiskolák érintettek a problémában. Ami hazai sajátosság, az a különbségek mértéke az egyes iskolatípusok között.

E kutatások megállapítják, hogy a lemorzsolódó fiatalok legfontosabb egyéni és családi jellemzői a következők: szülők alacsony iskolázottsága, nagycsalád, roma származás, iskolai kudarcok (rossz bizonyítvány, bukás stb.), hiányzás, negatív kép az iskoláról, negatívabb hozzáállás a tanuláshoz, motiválatlanság, gyenge felkészültség, érdektelenség, kényszer az iskolaválasztásban (mert nem szakiskolába jelentkezett vagy más szakmát szeretett volna tanulni). A lemorzsolódók jellemzőit vizsgálva elmondható, hogy a fiúk aránya magasabb, mint a lányoké, ez nemzetközi szinten is jellemző tendencia.

A korai iskolaelhagyás Kárpát-medencei helyzetének vizsgálatakor fontos azt előrebocsájtani, hogy **a külhoni területeken, kisebbségi oktatási helyzetben a lemorzsolódás fogalma új jelentéstartalommal bővül: a magyar oktatás számára elvesző gyerekeket is ezzel a fogalommal jelöljük.** A jelenség sokrétű és összetett,

bonyolult folyamatok eredményeként következik be, és az összes, a nemzetközi és kifejezetten a magyar szakirodalomban ismert és említett tényező mellett egy új dimenzióját jelentik a korai iskolaelhagyás, a lemorzsolódás kiváltó okainak. Máshogy fogalmazva, a külhoni magyar tanulókra ugyan úgy hatással vannak a nemzetközi szakirodalomból is ismert, lemorzsolódáshoz vezető, korai iskolaelhagyást eredményező tényezők, ám kisebbségi léthelyzetükből fakadóan egyéni, családi, iskolai, kisebbségi és többségi társadalmi szinten egyaránt működő és megjelenő tényezőkkel is számolniuk kell. **Ugyanakkor a magyar oktatási rendszerből történő lemorzsolódás nem feltétlenül jelenti az oktatási rendszer teljes elhagyását, sok tanuló a magyar oktatási rendszerből kilépve átlép a többségi nyelvű oktatási rendszerbe.** Fontos azonban azt is látni, hogy azok a magyar anyanyelvű tanulók, akik kisebbségi helyzetben a többségi nyelvű oktatást választják, **jobban ki vannak téve az iskolarendszerből való lemorzsolódásnak, éppen hiányos(abb) nyelvi kompetenciáik miatt.**

Amellett, hogy a korai iskolaelhagyásnak minden külhoni térségben sajátos összetevői alakultak ki, igazodva az adott kisebbségi és többségi nyelvű oktatás rendszereihez, néhány közös pont a Kárpát-medence országaiban is megállapítható. **Összhangban a nemzetközi szakirodalom eredményeivel, a diákok családi helyzete nagyon markáns meghatározó tényező a korai iskolaelhagyás kiváltó okai között a Kárpát-medencében is.** Emellett a többségi nyelv oktatásának szemlélete és módszertana sehol nem segíti a külhoni magyarokat a többségi nyelvű kompetenciáik fejlesztésében, ezért az iskolai továbblépés feltételét jelentő vizsgák sok esetben valós határpontnak bizonyulnak számukra, amelyet nem tudnak átlépni, vagy amelyek leterelik őket arról a tanulói útról, amelyet választani szerettek volna. Általában az is mindenhol megjelenő közös sajátosság, hogy a magyar oktatási (al)rendszerek iskolái nincsenek kellően felkészülve a korai iskolaelhagyás hatékony kezelésére.

A korai iskolaelhagyás elleni küzdelem egy igen sarkalatos pontja nemcsak a hazai, de az európai és a nemzetközi oktatáspolitikai rendszereknek is. A korai iskolaelhagyás elleni és a tanulást támogató nemzeti stratégiák, szakpolitikák és intézkedések kidolgozása és megvalósítása kulcsfontosságú mind az egyén, mind a társadalom és a gazdaság szempontjából. A nemzetközi színtereken ismert beavatkozási pontok Magyarországon és külhonban is megtalálhatók: eszerint létezik *top-down* modell, amikor az állami jogszabályok, szakpolitikák, nemzeti stratégiák mentén közelítjük meg a problémát, illetve létezik a *bottom-up* modell, ami a helyi igények, lehetőségek és jó gyakorlatok kialakítását célozza meg. A nemzetközi, magyar és külhoni összefoglalónkban is igyekeztünk bemutatni ilyen modelleket, gyakorlatokat.

A teljes tanulmány megtekinthető a Nemzetstratégiai Kutatóintézetben.

A tanulmány összesen 156 számozott oldalt tartalmaz (105 oldal törzsszöveg és 51 oldal melléklet), és az alábbi fejezetek alkotják:

Vezetői összefoglaló

- 1. Bevezetés*
- 2. A korai iskolaelhagyás nemzetközi jelensége ☐ fogalmak, tények, elméletek és megoldások*
 - 2.1. A korai iskolaelhagyás nemzetközi jelensége a fogalmak, tények és számok tükrében*
 - 2.1.1 Korai iskolaelhagyás, végzettség nélküli iskolaelhagyás, lemorzsolódás fogalmainak meghatározása*
 - 2.1.2 Adatok, tények a korai iskolaelhagyással kapcsolatban*
 - 2.2. A korai iskolaelhagyás elméleti megközelítései*
 - 2.3. Szakpolitikák, gyakorlatok*
 - 2.3.1 Európán kívüli szakpolitikák, gyakorlatok*
 - 2.3.2 Európai szakpolitikák és gyakorlatok*
- 3 A korai iskolaelhagyás hazai jelensége*
 - 3.1 A korai iskolaelhagyás legfontosabb adatai: tények és számok*
 - 3.2 A szakirodalom legfontosabb szemléleti irányai*
 - 3.3 Magyarországi szakpolitikák és top-down típusú eszközök a korai iskolaelhagyás csökkentése érdekében*
 - 3.4 Gyakorlati megoldások*
 - 3.4.1 A hazai hátránykompenzációs programok néhány példájának áttekintése*
 - 3.4.2 Európai uniós források a lemorzsolódás és leszakadás megakadályozására*
- 4 A korai iskolaelhagyás jelentősége a Kárpát-medencei magyar nyelvű oktatás szempontjából*
 - 4.1 A Kárpát-medencei magyar nyelvű oktatás struktúrájának és legfontosabb problémáinak rövid áttekintése*
 - 4.1.1 A külhoni magyar oktatás helyzetének általános áttekintése*
 - 4.1.2 Erdélyi magyar oktatási helyzetkép*

- 4.1.3 *Felvidéki magyar oktatási helyzetkép*
- 4.1.4 *Vajdasági magyar oktatási helyzetkép*
- 4.1.5 *Kárpátaljai magyar oktatási helyzetkép*
- 4.1.6 *Horvátországi magyar oktatási helyzetkép*
- 4.1.7 *A magyar nyelvű oktatás helyzete a Muravidéken (Szlovénia)*
- 4.1.8 *Az Őrvidéki (ausztriai) magyar oktatási helyzet*
- 4.2 *A korai iskolaelhagyás jelensége az egyes külföldi területeken: tények, számok, problémák és elméletek*
 - 4.2.1 *Erdély, Románia*
 - 4.2.2 *Felvidék, Szlovákia*
 - 4.2.3 *Vajdaság, Szerbia*
 - 4.2.4 *Kárpátalja, Ukrajna*
 - 4.2.5 *Muravidék, Szlovénia*
 - 4.2.6 *Drávaszög, Dél-Baranya, Horvátország*
 - 4.2.7 *Burgenland, Bécs, Ausztria*
- 4.3 *Szakpolitikai intézkedések és gyakorlati kezdeményezések a korai iskolaelhagyás mérséklésére a Kárpát-medencében*
 - 4.3.1 *Erdély, Románia*
 - 4.3.2 *Felvidék, Szlovákia*
 - 4.3.3 *Vajdaság, Szerbia*
 - 4.3.4 *Drávaszög, Dél-Baranya, Horvátország*
 - 4.3.5 *Burgenland, Bécs, Ausztria*
- 5 *Felhasznált Irodalom*
- 6 *Mellékletek*
 - 6.1 *1. sz. melléklet: Statisztikai adatok*
 - 6.2 *2. sz. melléklet: A közoktatás indikátorrendszere*
 - 6.3 *3. sz. melléklet: Ajánlott irodalom*

Az elkészült tanulmányban rögzített fontosabb eredmények tudományos fórumokon való közzétételét tervezi az NSKI 2019 és 2021 között.